

*Палій К. В.,**кандидат філологічних наук, доцент,**доцент кафедри германської філології та перекладу**Національного університету «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»**<https://orcid.org/0000-0002-1991-2937>*

ЛЕКСИКО-ГРАМАТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ ЮРИДИЧНОЇ ДОКУМЕНТАЦІЇ УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ: НА МАТЕРІАЛІ НОРМАТИВНО-ПРАВОВИХ АКТІВ

Анотація. Стаття присвячена вивченню лексико-граматичних особливостей перекладу юридичної документації українською мовою, зокрема нормативно-правових актів, які характеризуються високим рівнем термінологічної насиченості, чіткою структурно-синтаксичною організацією та логічною послідовністю викладу. У науковому дослідженні розглянуто основні труднощі, що виникають під час відтворення змісту правових текстів, серед яких – передача юридичних термінів, відмінності між правовими системами, граматичні та стилістичні невідповідності. Особливу увагу приділено аналізу полісемантичних термінів, синонімії, псевдоінтернаціоналізмів та новітніх понять, пов'язаних із розвитком цифрового права. Продемонстровано, що переклад юридичних документів потребує врахування прагматичного контексту, галузевої належності терміна й особливостей правової системи цільової мови.

У статті також розглянуто роль контекстуального аналізу під час добору еквівалентів, що особливо важливо у випадках термінів, які не мають точних відповідників українською мовою. Підкреслено, що перекладач повинен враховувати не лише лінгвістичні, а й екстралінгвістичні чинники, такі як правова культура, традиції нормотворення та особливості тлумачення права в конкретній юрисдикції. Окремо зазначено, що ефективність перекладу значною мірою залежить від використання спеціалізованих юридичних словників, термінологічних баз даних та систем автоматизованого перекладу, які допомагають забезпечити сталість і точність термінології. Проаналізовано приклади перекладацьких стратегій, застосованих у практиці перекладу міжнародних договорів, судових рішень та корпоративних документів, що демонструють різні підходи до досягнення еквівалентності.

У статті систематизовано основні перекладацькі трансформації – лексичні та граматичні (калькування, описовий переклад, компенсація, інтеграція, поділ, перестановка), які сприяють досягненню адекватності, точності та збереженню офіційно-ділового стилю. Підкреслено, що правильне застосування таких трансформацій забезпечує смислову еквівалентність текстів і запобігає виникненню правових колізій.

Ключові слова: юридичний переклад, лексико-граматичні особливості, нормативно-правові акти, перекладацькі трансформації, лексичні невідповідності.

Постановка проблеми. Сучасний етап розвитку права, що характеризується активним упровадженням міжнародних норм у національне законодавство, зумовлює підвищену увагу до проблеми якісного перекладу. Такі документи як норматив-

но-правові акти відзначаються значною термінологічною насиченістю, чіткою логічно-граматичною організацією та чіткими стилістичними нормами. Помилки під час перекладу можуть спричинити не лише мовні недоліки, а й юридичні суперечки, що змінюють зміст правових норм. Аналіз лексико-граматичних особливостей перекладу сприятиме підвищенню якості юридичних текстів та зменшенню ризику правових помилок.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. У наш час питання перекладу правових текстів та термінології є досить актуальним. Зокрема, лексико-граматичні особливості перекладу юридичної документації досліджувалися у працях таких науковців, як: С. Сарчевич, Ф. Рамос, О. Глогар, Дж. К. Чемберс.

Дослідження перекладу юридичної документації в Україні не є виключенням. Вітчизняні науковці (такі як: В. Карабан, Т. Кияк, О. Косиця, І. Корунець, А. Науменко, А. Гордєєва, І. Клименко, О. Огуй) теж приділяли значну увагу до вивчення даної теми. Дослідники одногосло підкреслюють, що під час перекладу важливо не лише точно відтворювати зміст документа, а й максимально зберігати синтаксичні та граматичні особливості оригіналу, формуючи узгоджений і стандартизований зразок тексту.

Мета дослідження полягає у становленні ключових проблем що виникають при перекладі юридичної літератури та визначення ефективних методів їх вирішення під час трансформації текстів з вихідної мови на цільову.

Виклад основного матеріалу. Юридичний переклад – це складна діяльність, яка включає мовні, правові та культурні елементи. Особливість юридичного перекладу полягає у тому, що цей вид перекладу потребує високої точності, адекватності і врахування цільового призначення тексту та особливостей правової системи. Здійснюючи перекладацький процес, важливо спиратися на специфічні класифікації текстів і термінів, одночасно зберігаючи стилістичні особливості оригіналу та забезпечуючи комунікативну еквівалентність. Основне значення в цьому процесі має саме юридична термінологія, що вирізняється значним ступенем абстрактності, стабільністю та однозначністю. Головна мета перекладу юридичних документів полягає у точному відтворенні правових норм і уникненні двозначних трактувань.

Ключовими завданнями фахівця-перекладача юридичних текстів вважають, передусім, реалізацію загальної мети тексту та дотримання правових норм, що передбачають використання ustalених мовних одиниць, стійких виразів, форм структур, характерних для мови перекладу.

Юридична термінологія має характерні семантичні особливості. Основною властивістю кожного юридичного терміна вважається його моносемантичність, тобто здатність мати одне, чітко визначене значення в межах конкретної правової системи. Проте на практиці багато термінів виявляються саме полісемантичними, що ускладнює їхнє застосування та тлумачення в юридичній діяльності.

Наприклад, термін «право» в українській мові має кілька англійських відповідників: «law» – у значенні системи правових норм та «right» – у значенні суб'єктивного права людини (right to life). Це є показником полісемантичності, що вимагає контекстуального уточнення. Термін «договір» також є полісемантичним: у цивільному праві цей термін передається як «contract», а у міжнародному праві – як «treaty». Юридичний термін «застава» має декілька варіантів перекладу, залежно від галузі: «pledge» або «mortgage» – як спосіб забезпечення зобов'язань у цивільному праві, тоді як «bail» – це запобіжний захід у кримінальному процесі [1].

Таким чином, українські юридичні терміни здебільшого мають кілька англійських відповідників, і лише деякі з них зберігають відносну моносемантичність. Це пояснюється різницею між правовими системами та внутрішньою багатозначністю самих понять. Тому необхідно враховувати галузь права, конкретний контекст і спиратися на усталені термінологічні джерела.

Синонімія являє собою семантичний зв'язок між двома словами, що позначають один і той же об'єкт, але не обов'язково мають однаковий прагматичний відтінок. Ці слова належать до однієї частини мови і відрізняються написанням. Слід зазначити, якщо в цільовій мові є кілька синонімів, потрібний термін обирають за референтними (точність передавання значення) та прагматичними (відповідність контексту, стилю й сфері вживання) параметрами. Це дозволяє визначити найточніший еквівалент або відхилити невідповідний [2].

У цьому контексті проблема синонімії в юридичній термінології стає особливо актуальною. Для того щоб уникнути труднощів при перекладі термінів синонімів українською мовою, рекомендується застосовувати наступні методи: вибір відповідника (процес підбору слова, що найбільш точно відтворює значення оригіналу): «Constituency» – «виборча база/округ»; транслітерація (процес передачі букв одного алфавіту літерами іншого алфавіту): «Impeachment» – «імпічмент»; транскрипція (відтворення звукової форми слова іншою мовою): «Constitution» – «Конституція»; описовий переклад (застосовують у випадках, коли неможливо знайти прямий еквівалент, і термін передається через пояснення): «Bail Court» – «процесуальний суд»; калькування (буквальний переклад словосполучення і висловів, без зміни структури оригіналу), наприклад: «Freedom of speech» – «Свобода слова»; «Burden of proof» – «Тягар доказування»; «Presumption of innocence» – «Презумпція невинуватості» [1].

Сучасні напрями розвитку юридичної термінології визначаються впливом інформаційних технологій на правову сферу. З'являються нові терміни, пов'язані з цифровими правами, кібербезпекою, штучним інтелектом: цифровий підпис, персональні дані, кіберзлочин, смарт-контракт. Ці терміни потребують адаптації до національних правових систем, розробки відповідних визначень та правового регулювання [3]. Одним із таких прикладів є термін «цифровий підпис», англійським

відповідником якого є «digital signature». Він позначає електронний аналог власноручного підпису, який підтверджує автентичність та цілісність електронних документів. Не менш поширеним є термін «персональні дані» – «personal data», що використовується в законодавстві для визначення будь-якої інформації, яка дозволяє ідентифікувати фізичну особу, і вимагає спеціального правового регулювання з метою захисту приватності. До сфери кіберправа належить термін «кіберзлочин», англійським відповідником є «cybercrime», який означає протиправні дії, що здійснюються з використанням інформаційних технологій, зокрема комп'ютерних мереж і систем.

Згадуючи терміни, а саме «digital signature» – «цифровий підпис», «personal data» – персональні дані, «cybercrime» – «кіберзлочин», слід зазначити, що вони ілюструють процес формування нової юридичної лексики, безпосередньо пов'язаної з розвитком цифрових технологій. Їхнє закріплення в національних правових системах вимагає не лише точних лінгвістичних відповідників, а й вироблення чітких дефініцій у нормативно-правових актах, задля забезпечення правової визначеності та однозначності застосування у практиці [4].

До особливої категорії належать псевдоінтернаціоналізми – терміни з подібною звуковою формою у різних мовах, що мають різне правове значення. Така лексична подібність може призводити до плутанини під час перекладу, оскільки виникає помилкове враження точного відтворення. Наприклад, англійське слово «actual» у юридичному контексті означає «фактичний» («actual damages» – «фактичні збитки»), тоді як українське «актуальний» передає значення «сучасний, важливий на даний час», що робить помилковим переклад «actual problem» як «актуальна проблема». Інший приклад – «magistrate», яке в англійській правовій системі позначає нижчого суддю або судового посадовця, тоді як «магістрат» в українській мові здебільшого використовується для позначення органів міського самоврядування в історичному чи європейському контексті. Тож, псевдоінтернаціоналізми демонструють, що формальна подібність між словами різних мов не гарантує їхньої семантичної тотожності [5].

Трансформаційні методи перекладу юридичної лексики утворюють складну систему мовних перетворень, що забезпечує адекватне відтворення правового змісту у межах різних національних правових систем. Дослідники наголошують, що перекладацькі трансформації охоплюють різні зміни у структурі та лексиці, які потрібні для збереження семантичної, стилістичної й експресивної своєрідності тексту.

І. В. Корунець зазначає, що «перекладацькі трансформації становлять собою великі й дрібні зміни у структурній організації мовних одиниць, спрямовані на досягнення достовірності перекладу. Вони застосовуються у випадках, коли засоби цільової мови не дозволяють відтворити окремі елементи оригіналу, або коли необхідно зберегти стильову й експресивну своєрідність тексту» [6].

Т. Р. Кияк підкреслює, що «перекладацька трансформація здійснюється у тексті перекладу за допомогою спеціальних засобів (особливих прийомів визначення мовних елементів, потрібних для адекватного перекладу), що сприяють збереженню авторського стилю та точному відтворенню змісту тексту» [7].

В. І. Карабан зауважує, що «перекладацькі лексичні трансформації це різного роду зміни лексичних елементів мови

оригіналу під час перекладу, з метою адекватної передачі їх семантичних, стилістичних і прагматичних характеристик із врахуванням норм мови перекладу та мовленнєвих традицій культури мови перекладу» [8].

Однією з ключових проблем перекладу є поява лексичних невідповідностей, серед причин виникнення яких доцільно виокремити такі чинники: різницю у структурі національних мов, відмінності у правових системах, специфіку культурних традицій, а також особливості стилістичного та прагматичного використання термінів у різних мовах.

Різниця правових систем. Юридичні терміни виникають у конкретних правових системах, і не завжди існують прямі відповідники в іншій мові. Наприклад, поняття «*employment at will*» в Америці дозволяє роботодавцю звільнити працівника без конкретної причини, в той час як у більшості європейських країн та в Україні трудове право передбачає особливі підстави для розірвання трудового договору. Таким чином прямий переклад терміна не передає його правової суті.

Семантичні відмінності базових понять. Навіть якщо у різних мовах існують подібні терміни, їхнє значення може відрізнятися. Наприклад, такі німецькі слова, як «*Gefängnis*» та «*Gefängnisstrafe*» формально перекладаються як ув'язнення, але відрізняються за тривалістю та серйозністю правопорушення. «*Gefängnis*» використовується для ув'язнення до одного року, а «*Gefängnisstrafe*» для більш тривалих термінів.

Унікальність термінологічних одиниць. Деякі терміни не мають навіть подібних відповідників у мові перекладу, і в таких випадках перекладач змушений застосовувати описовий переклад або пояснювати терміни. Наприклад, німецьке слово «*Mängelhaftung*» (відповідальність за недоліки) немає прямих відповідників в англійському чи українському праві, оскільки поєднує елементи гарантійної відповідальності та відповідальності за порушення договору [9].

Ефективне подолання лексичних невідповідностей у юридичному перекладі потребує системного підходу та застосування комплексу стратегій. Однією із таких стратегій є створення спеціалізованих термінологічних баз даних для кожної галузі права. Подібні бази мають включати не лише переклади термінів, а й розгорнуті пояснення їхнього правового значення в різних правових системах, щоб перекладена термінологія та дефініції не порушували внутрішнього та стилістичного значення юридичного контексту.

Компаративний аналіз правових систем становить ще одну ключову стратегію. Фахівець має розуміти не лише лексичне значення термінів, а й їх функціональну роль у відповідних правових системах. Наприклад, «*serious negligence*» не має прямого еквіваленту в українському кримінальному праві, необхідно провести аналіз ступенів необережності в обох системах та обрати найбільш функціонально близький варіант, щоб максимально дотриматися усіх норм і коректно відтворити мовою перекладу [5].

Граматичні трансформації під час перекладу застосовуються тоді, коли синтаксична чи морфологічна структура мови оригіналу не має прямого відповідника у мові перекладу. Вони охоплюють наступні прийоми, як перестановка членів речення, зміна частини мови, заміна граматичних форм чи перебудова синтаксичних конструкцій. Використання таких трансформацій дає змогу забезпечити граматичну правильність, стилістичну природність і точність відтворення змісту перекладеного

тексту. В. І. Карабан наголошує, що «під граматичною перекладацькою трансформацією розуміється зміна граматичних характеристик слова, словосполучення або речення у перекладі» [8].

Основні функції граматичних трансформацій у перекладі полягають у забезпеченні однозначності юридичних термінів, усуненні граматичних і стилістичних розбіжностей між мовами, спрощенні складних синтаксичних конструкцій без втрати змісту та збереженні офіційного стилю й логічної організації тексту.

У працях Л. І. Науменко та А. Г. Гордєєвої наголошується на існуванні чотирьох базових типів граматичних трансформацій: компенсація, зміна порядку слів у реченні, поділ та інтеграція. Компенсація полягає у тому, що внаслідок відсутності точного відповідника певне значення втрачається в одній частині речення, але відтворюється за допомогою граматичної трансформації в іншій частині, наприклад: «*They shall, however, continue to deal with such cases as they already have under consideration*» («Проте вони продовжують вести ті справи, які вже є в їхньому провадженні») (у перекладі «*however*» винесено на початок речення).

Зміна порядку слів у реченні застосовується тоді, коли синтаксичні та граматичні норми мови оригіналу не збігаються з нормами мови перекладу, наприклад: «*When considering solutions, due regard shall be paid to the desirability of continuity in a child's upbringing and to the child's ethnic, religious, cultural and linguistic background*» («Під час розгляду варіантів зміни необхідно належним чином враховувати бажаність наступництва виховання дитини, її етнічне походження, релігійну і культурну належність і рідну мову»).

Поділ буває зовнішнім і внутрішнім. Внутрішній полягає в зміні простого речення оригіналу на складне у перекладеному тексті, наприклад: «*The High Contracting Parties shall secure to everyone within their jurisdiction the rights and freedoms defined in Section I of this Convention*» («Високі Договірні Сторони гарантують кожному, хто перебуває під їхньою юрисдикцією, права і свободи, визначені в розділі I цієї Конвенції»).

Зовнішній поділ полягає в перетворенні складного речення на кілька простих, наприклад: «*As countries negotiate and enter into international agreements and treaties, they establish a framework for cooperation and set standards to address global challenges, fostering a more interconnected and regulated world*» («Країни ведуть переговори та укладають міжнародні угоди та договори, створюють основу для співпраці та встановлюють стандарти для вирішення глобальних проблем. Ці заходи сприяють створенню більш узгодженого та впорядкованого світу»).

Інтеграція теж буває внутрішньою і зовнішньою. Внутрішня інтеграція полягає у перетворенні складнопідрядного або складносурядного речення на просте, наприклад: «*States Parties shall take all appropriate measures to ensure that the child is protected against all forms of discrimination or punishment on the basis of the status, activities, expressed opinions, or beliefs of the child's parents, legal guardians, or family members*» («Держави-учасниці вживають всіх необхідних заходів для забезпечення захисту дитини від усіх форм дискримінації або покарання на підставі статусу, діяльності, висловлюваних поглядів чи переконань дитини, батьків дитини, законних опікунів чи інших членів сім'ї»). Зовнішня інтеграція поля-

гає у поєднанні кількох простих речень у складне, наприклад: «International agreements and treaties play a crucial role in fostering cooperation and setting standards among countries. They provide a framework for addressing global challenges» («Міжнародні угоди та договори відіграють вирішальну роль у сприянні співпраці та встановленні стандартів між країнами, а також вони забезпечують основу для вирішення глобальних проблем») [10].

Отже, наукове дослідження демонструє, що переклад юридичної документації є комплексним явищем, яке поєднує мовні, правові та культурні аспекти, що зумовлює необхідність високої професійної підготовки у юридичній галузі. Лексико-граматичні особливості юридичних текстів визначаються чіткою нормованістю, термінологічною точністю, синтаксичною складністю та відсутністю емоційно-експресивних засобів. Ці характеристики формують специфіку юридичного стилю, орієнтованого на об'єктивність, однозначність і правову визначеність висловлювань.

Встановлено, що найбільші труднощі під час перекладу нормативно-правових актів пов'язані з багатозначністю термінів, відсутністю прямих відповідників, а також із відмінностями у структурі правових систем різних держав. Значну роль у подоланні цих проблем відіграють перекладацькі трансформації – лексичні й граматичні, які забезпечують адекватність, точність і функціональну відповідність тексту перекладу. Застосування таких методів, як описовий переклад, калькування, компенсація, перестановка та інтеграція, сприяє досягненню змістової еквівалентності та збереженню правової специфіки оригіналу.

Важливою особливістю є також проблема синонімії та псевдоінтернаціоналізмів, що часто спричиняють семантичні розбіжності між вихідною та цільовою мовами. Їх правильне розпізнання й контекстуальне уточнення є передумовою юридичної коректності перекладу.

Література:

1. Любченко М. І. Юридична термінологія: поняття, особливості, види: монографія. Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. Харків: Права людини, 2015. 280 с.
2. Рябокін Н. О., Кузьменко А. С. Труднощі перекладу юридичної лексики і термінології. *Наукові записки*. 2024. № 1 (208). С. 310–315.
3. Карабан В. І. Переклад англійської наукової і технічної літератури. Вінниця: Нова книга, 2004. 576 с.
4. Зайцев Ю. Автентичність правового тексту та проблеми його термінологічно-мовного оформлення (на матеріалі проекту Цивільного кодексу України). *Українське право: наук.-практ. часоп.* Київ, 1997. Чис. 3. С. 102–106.
5. Engberg J. Comparative law for translation: The key to successful mediation between legal systems. *Legal translation in context: Professional issues and prospects*. Oxford: Peter Lang, 2013. P. 9–25.
6. Корунець І. В. Теорія і практика перекладу (аспектний переклад): підручник. Вінниця: Нова книга, 2003. 448 с.
7. Кияк Т. Р. Перекладознавство (німецько-український напрям): підручник для студентів вищ. навч. закл. Чернівці: ВД «Букрек», 2014. 640 с.
8. Карабан В. І. Посібник-довідник з перекладу англійської наукової і технічної літератури на українську мову. Частина 1. Київ: Tempus, 1997. 317 с.
9. Medvid O., Malovana N., Vashyst K. Ways of generating neologisms in modern English. *Philological Treatises*. 2022. № 14(2). С. 73–84.
10. Науменко Л. П., Гордєєва А. Й. Практичний курс перекладу з англійської мови на українську: навч. посіб. Вінниця: Нова Книга, 2011. 138 с.

Palii K. Lexical and grammatical features of translating legal documentation into Ukrainian: based on normative legal acts

Summary. The article is devoted to the study of lexical and grammatical features of translating legal documentation into Ukrainian, with a particular focus on normative legal acts, which are characterized by a high degree of terminological density, clear structural and syntactic organization, and logical coherence. The research examines the primary challenges that arise when rendering the content of legal texts, including the transfer of legal terminology, differences between legal systems, and grammatical and stylistic inconsistencies. Special attention is given to the analysis of polysemantic terms, synonymy, pseudo-internationalisms, and emerging concepts associated with the development of digital law. The study demonstrates that translating legal documents requires careful consideration of the pragmatic context, domain-specific terminology, and the characteristics of the target legal system.

The article further explores the role of contextual analysis in the selection of equivalents, which is particularly important in cases where terms have no exact counterparts in the Ukrainian language. It emphasizes that translators must take into account not only linguistic but also extralinguistic factors, such as legal culture, legislative traditions, and interpretative practices within specific jurisdictions. Additionally, the effectiveness of translation largely depends on the use of specialized legal dictionaries, terminological databases, and automated translation systems, which ensure consistency and terminological accuracy. Examples of translation strategies applied in the practice of translating international treaties, court decisions, and corporate documents are analyzed, illustrating various approaches to achieving equivalence.

The article systematizes the main translation transformations – both lexical and grammatical – including calquing, descriptive translation, compensation, integration, division, and reordering. These strategies contribute to achieving adequacy, accuracy, and preservation of the official and formal style. It is emphasized that the proper application of these transformations ensures semantic equivalence and prevents potential legal inconsistencies.

Key words: legal translation, lexical and grammatical features, normative legal acts, translation transformations, lexical inconsistencies.

Дата першого надходження статті до видання: 14.04.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 06.05.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 26.05.2026